

**DOÇ. DR. MURAT ELMALI'NIN DAŞAKARMAPATHĀVADĀNAMĀLĀ GİRİŞ-METİN-
ÇEVİRİ-NOTLAR-DİZİN-TIPKIBASKI ADLI ESERİ ÜZERİNE**

Sema BAL*

Geliş Tarihi: Kasım, 2016

Kabul Tarihi: Şubat, 2017

Daşakarmapathāvadānamālā (= DKPAM) Türk Dil Kurumu Yayınları arasındaki yerini aldı. Doç. Dr. Murat Elmalı'nın titiz çalışmasıyla literatüre kazandırılan *Daşakarmapathāvadānamālā*, Eski Uygurca Kütüphanesi'nin 4 numaralı eseri olarak basıldı.

Hâlen İstanbul Üniversitesi Dilbilimi Bölümünde akademik araştırmalarını sürdürmekte olan Elmalı'nın, *Daşakarmapathāvadānamālā*'nın yanı sıra Eski Uygurca sahasına kazandırdığı *Altı Dişli Fil Hikayesi* ve *Eski Uygurca Gramer Terimleri* adlarını taşıyan iki kitabı daha mevcut. Eski Uygur Türkçesi döneminin aydınlatılması hususunda önem arz eden bu çalışmalara ve hatırı sayılır sayıda makaleye imza atmış olan Elmalı, oldukça ihmale uğramış olan bu sahada çalışan az sayıdaki Türk araştırmacıdan biridir.

Elmalı'nın doktora çalışması olarak hazırlamış olduğu DKPAM hakkındaki genel bilgileri eserin ayrıntılı olarak hazırlanmış olan *Giriş* bölümünden (s. 11-58) öğreniyoruz. DKPAM, Budizmin *Vaybajiké* (Skr. *vaibhāşika*) mezhebine ait bir din dersi kitabının Toharcadan Eski Uygur Türkçesine çevirisidir. En geç 11. yüzyılın sonu 12. yüzyılın başında Eski Uygurcaya çevrildiği tahmin edilen eser önce *Kavi Drré Saṅadas* tarafından Ugu Küşen (Toharca B) dilinden Toharcaya (Toharca A) daha sonra da *Şilazin Praşniké* tarafından Toharca A dilinden Uygurcaya çevrilmiştir.

DKPAM'ye ait kolofonlardan, bu eserin Toharcadan çevrildiği bilgisini aldığımızı göre Toharca bir DKPAM olması da kuvvetle muhtemeldir. W. Sundermann'ın bulup incelediği Soğdça DKPAM belgeleri de göz önünde bulundurulduğunda DKPAM'nin Orta Asya'da çok geniş bir sahaya yayıldığı anlaşılmaktadır.

Elmalı, 'On (kötü) davranış yollarının zincirleme hikâyesi' anlamına gelen DKPAM'yi, Gerhard Ehlers'in 1987 yılında Stuttgart'ta *Alttürkische Handschriften. Teil 2: Das Goldglanzsūtra und der buddhistische Legendenzyklus Daşakarmapathāvadānamālā* adıyla

* Arş. Gör.; Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, semabal@sakarya.edu.tr.

yayımladığı katalogdan aldığı 85 Uygurca belgeden ve bu belgelere eklediği paralel ve tamamlayıcı belgelerden hareketle hazırlamıştır.

On bölümden oluşan DKPAM her bölümde bir günahı işler. Bu bölümler şunlardır: 1. *Canlı bir varlığı öldürmek* 2. *Hırsızlık yapmak, başkasının malını çalmak* 3. *Zina etmek* 4. *Yalan söylemek* 5. *İftira etmek* 6. *Küfürlü ve kaba sözler söylemek* 7. *İkiyüzlülük yapmak, riyakârlık yapmak* 8. *Açgözlülük; kıskançlık yapmak* 9. *Öfkelenmek* 10. *Aykırı fikirde olmak*.

DKPAM'deki hikâyeler bir öğretmen ve öğrencisinin diyalogu şeklinde aktarılmıştır. Her bir hikâyede bir günahı işlemek üzere öğretmen, Buddha'nın değişik doğumlarını ve Buddha mertebesine yükselirken on korkunç günahıtan kendini nasıl koruduğunu bu kıssalar vasıtasıyla öğrencisine anlatır. Hikâyelerdeki her "iş" bir giriş diyaloguyla başlar, daha sonra asıl hikâye (*avadāna*) anlatılır, sonuç olarak da kapanış diyalogu ve cehennem tasvirleri gelir. Her hikâyenin kendi içerisinde konu bütünlüğü olmakla birlikte, on hikâyenin bağlandığı bir çerçeve hikâye de mevcuttur. DKPAM'deki bu on günah, Yahudilik ve Hristiyanlıkta geçen on emre benzer şekilde Theravāda Budizmi'nin *vaibhāṣika* okulunun on emri olarak düşünülebilir. Üçü beden, dördü konuşma, üçü de düşünce ile ilgili olan ve kaçınılması gereken bu on davranış, Theravāda Budizmi'nin geleneği ile bire bir uyumaktadır.

Günümüze ulaşan nüsha kalıntıları ve başka dillerdeki paralel metinler DKPAM'nin tek bir eser mi yoksa aynı tarz hikâyelerin bir toplaması mı olduğunun tespit edilmesine imkân vermemektedir.

Elmalı, eserinin *Giriş* bölümünde *Nüshalar* (s. 16-28) alt başlığı kapsamında DKPAM'yi oluşturan fragmanların listelerini vermiştir. Esere ait belgeler üç yerde bulunmaktadır. Bunlar; Berlin, Petersburg ve Ürümçi'dir.

Berlin'deki nüsha kalıntılarının değerlendirilmesinde Ehlers'in kataloğundaki tasnifi esas alan Elmalı, fragman listelerini verdiği tablolarda belgelerin adlarını, Ehlers kataloğundaki ve metindeki yerlerini belirtmiştir. Buna göre belgeler, Ehlers kataloğunda; sayfa ölçüleri, satır sayıları, sayfa numaralandırma yöntemleri dikkate alınarak, N belgeleri (nr. 184-226), D belgeleri (nr. 227-248), S belgeleri (nr. 249-262), C belgeleri (nr. 263-264), Z belgeleri (nr. 265-267) ve sınıflandırma dışında kalan belgeler (nr. 268-269) olarak tasnif edilmiştir. Her bir belge grubunun fiziksel özellikleri hakkında da ayrıntılı bilgi veren Elmalı, internette de ulaşılabilen bu belgeleri görmek isteyenler için ilgili internet adresini¹ de dipnotta bildirmiştir.

¹ Eserde verilmiş olan

<http://www.bbaw.de/bbaw/Forschung/Forschungsprojekte/turfanforschung/de/DigitalesTurfanArchiv> internet adresi işlerliğini yitirmiştir. İlgili belgelere doğrudan ulaşım linki güncellenmeye muhtaçtır.

Belgelerin ilk ölçülerini tespit etmeyi zorlaştıracak kadar çok bozulmuş durumda olan **Petersburg'daki nüsha kalıntıları**, Rusya Bilimler Akademisi, St. Petersburg Şubesi Şarkiyat Enstitüsü el yazmaları koleksiyonunda korunmaktadır. Yazar, çalışmasında bu nüsha üzerine Masahiro Shōgaito, Lilia Tuguşeva ve Setsu Fujishiro'nun 1998 yılında birlikte hazırlamış oldukları *The Daśakarmapathāvadānamālā in Uighur from the collection of the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies Russian Academy of Sciences* adlı eserin sözlüğünden ve paralel nüshalarından faydalanmıştır. Berlin nüshasında eserin bir giriş bölümünün bulunmamasından ötürü, Petersburg nüshasının giriş bölümünü oluşturan belge Elmalı'nın çalışmasında giriş bölümü olarak kullanılmıştır.

DKPAM çalışmalarında Hami belgeleri (nüshası) olarak anılan **Ürümçi'deki nüsha kalıntıları**, Xinjiang Uigur Autonomous Region Museum'de (Ürümçi) korunmaktadır. Ürümçi'de bulunan nüsha, ilk dönemin klasik örneği olan düzenli yazısıyla ve Sanskritçe kelimelerin asıllarının satırların üstlerine Brahmi alfabesiyle italik bir şekilde yazılmış olmasıyla diğer metinlerden ayrılır. Ayrıca bu nüsha hem düzgün yazımı ile hem de +dA ekinin lokatif ve ablatif olarak kullanılmasıyla 11. yüzyıla ait olduğunun bilgisini vermektedir.

Elmalı, baştan sona bir bütünlük hâlinde birbirine paralel olmayan bu üç nüsha arasında yer yer görülen paralellikleri üç tablo hâlinde belge numaraları ve paralelliğin başlayıp bittiği satır numaralarını vererek listelemiştir. Elmalı'ya göre, söz konusu paralellikler nüshaların ortak bir el yazmasına dayandığını düşündürmektedir.

Elmalı, eserin *Giriş* bölümünde, eserin kelime hazinesini, metinde hangi dilden kaç kelime bulunduğunu ve bu kelime sayılarının metnin bütününe yüzde olarak oranlarını gösteren bir tablo ile değerlendirmiştir. Dilini klasik Uygurca olarak tespit ettiği metnin dil ve yazım özelliklerini de ayrı ayrı başlıklar altında anlatmıştır. Yazım özelliklerinin anlatıldığı başlıkta, *Notlar* (s. 285-333) bölümünde incelenmiş olan kelimelerin listeleri verilmiştir. Bunlar, *Yanlış veya Eksik Yazımlar* (s. 38), *Mükerrer veya Fazla Yazımlar* (s. 38), *Okunmuş veya Etimoloji Yönünden Sorunlu Kelimeler* (s. 39) ve *Çoklu Madde Başları* (s. 40) listeleridir.

Yazar, hem DKPAM üzerine yapılmış çalışmaları muhtevaları hakkında bilgi ve tarihleri ile birlikte, hangi araştırmacının hangi belgeleri çalıştığını ayrıntılı olarak gösteren tablolar hâlinde aktarmış hem de *Giriş* bölümünün sonunda bir kaynakça vermiştir. Burada bir fikir vermesi amacıyla metin üzerine yapılmış olan çalışmaların araştırmacıları ve tarihleri verilmekle yetinilecektir:

Müller 1908-1910-1920, Müller-Gabain 1931, Arat-Bang 1934-1935, Himran 1945-1946, Gabain 1950-1059, Molnár 1980, Ehlers 1983, Laut 1984, Ehlers 1987, Geng-Klimkeit-

Laut 1993, Laut 1996, Elverskog 1997, Shōgaito-Tugusheva-Fujishiro 1998, Geng-Laut 2000, Laut 2002, Wilkens 2003-2004, Shimin-Laut-Wilkens 2005, Geng-Laut-Wilkens 2006, Wilkens 2007-2010, Elmalı 2013a-2013b-2014, Wilkens-Pinault-Peyrot 2014.

DKPAM üzerine yapılan son çalışmalar Jens Wilkens ve Murat Elmalı'ya aittir. Jens Wilkens, 2016 yılında DKPAM'ye ait bütün belgeleri 3 cilt hâlinde *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā 1-3* (Berliner Turfantexte XXXVII) adıyla yayımlamıştır. Murat Elmalı'nın çalışması, DKPAM'ye ait belgelerin olabildiğince bir bütün teşkil edecek şekilde ele alındığı, Türkiye'de yapılmış olan ilk çalışmadır.

Elmalı, metinde geçen kutsal mekânlar, büyük hükümdarlar, prensler, prensesler, tanrılar, şeytanlar, sıradan insanların adları, eser adları, Buddha'nın adları, dinî terimler, dil ve millet adları, özel günlere ait adlar ve yer adları için de bir liste hazırlamış ve *Metinde Geçen Özel Adlar* (s. 35-37) başlığı altında alfabetik olarak sunmuştur.

Giriş bölümünün, *İşaretler, Kısaltmalar, Transkripsiyon Sistemi, Kaynakça ve Eser Kısaltmaları*'ndan önceki son bölümünü *Çalışmanın Kurgusu* (s. 41-49) oluşturmaktadır. Yazar bu bölümde, metnin elde edilme aşamasından başlayarak, eserin son hâline getirilmesine kadarki süreçte izlediği yolu aşama aşama ayrıntılı olarak anlatmış ve bizi çalışmanın hazırlanma sürecindeki heyecana ortak etmiştir.

Eserinin *Metin* (s. 59-225) bölümüne Petersburg nüshasından alınmış olan *Süö* (< Çin. 序 *xú* 'önsöz') (s. 430) ile başlayan Elmalı, fragmanların kendi içlerindeki satır numaralarını vermenin yanı sıra metnin tüm satırlarını da bir bütünlük hâlinde 0001-4748 arasında numaralandırmıştır. Araştırmacı, *Metin* bölümünde transkripsiyon yöntemini tercih etmiş olmakla birlikte, okunuşu sorunlu olan veya metnin hasar görmüş bölümünde bulunup metin tamiri mümkün olmayan kısımların transliterasyonlarını vermiştir. İçerik esas alınarak on günaha göre tasnif edilmiş olan *Metin* bölümü, nüshalar birbirleriyle karşılaştırılarak, yeni okumalar da daha önce yapılmış çalışmalarla karşılaştırılarak son derece büyük bir titizlikle hazırlanmış, fark bulunan kısımlar dipnotlarda gösterilmiştir.

Metnin transkripsiyonunun ardından Türkiye Türkçesine aktarılmasına geçen Elmalı, çalışmasının *Çeviri* bölümünde (s. 227-283) satır altı tercüme tercih etmediğini, metnin bölümlerinin çevirisini paragraflar oluşturacak şekilde yaptığını, çevirinin öncelikle anlaşılır sonra da aslına sadık olmasına dikkat ettiğini ifade etmektedir (s. 42).

Elmalı, *Notlar* bölümünde, eserde geçen yabancı kaynaklı kelimeleri, Uygurcada seyrek geçen kelimeleri, kelimeler hakkında yapılan yeni yorumları, yeni atasözü, deyim ve ikilemeleri

yorumlamış, açıklamaya muhtaç kelime ve tamlamaların kaynak dillerini ve etimolojilerini vermiştir.

Eserin *Dizin* bölümünde (s. 335-473) ise metinde geçen tüm kelimelerin anlamları, tüm geçtikleri satırların numaraları ve metinde kaç kez geçtikleri gösterilmiştir. Buna göre metinde toplam 19581 kelime ve 2126 madde başı vardır.

Elmalı'nın çalışmasının nihayetini, kuşe kâğıda oldukça net olarak basılmış ve böylece orijinal metnin okunabilmesine imkân veren *Tipkibasım* bölümü (s. 475-607) oluşturmaktadır. Araştırmacı internette ulaşılabilen belgelerin hepsinin tipkibasımını vermeyi gerekli görmemiş, *Tipkibasım* bölümünün sonuna bu belgelerin görüntülenebildiği internet bağlantılarını listelemiştir (s. 608-611). *Tipkibasım* bölümüne dâhil edilen belgeler, Elmalı'nın üzerinde çalıştığı ve olabildiğince tamamlamaya gayret ettiği bazı DKPAM hikâyelerine ait belgelerin resimleri, DKPAM'den alınan "süo" belgelerinin resimleri, cehennem tablolarının anlatıldığı belgelerin ve DKPAM'ye ait kolofon belgelerinin resimleridir (Elmalı 2016: 48).

Doç. Dr. Murat Elmalı, *Daşakarmapathāvadānamālā* gibi hacimli bir eserin transkripsiyon, tercüme ve sözlüklü dizinini gayet titizlikle ilmî bir çalışma olarak vücuda getirmiş ve metindeki çok sayıda kelimenin aydınlatılması konusundaki tartışmalara büyük bir dikkatle hazırlamış olduğu *Notlar* bölümü ile değerli katkılarda bulunmuştur. Bu çalışma sadece Eski Uygur Türkçesi sahası için değil tüm Türk dili için büyük bir kazanımdır. Eser, hem bundan sonra çalışma yapacak Uyguristler için sağlam bir kaynak olacak nitelikte hem de profesyonel olarak bu alanda çalışmayıp alana ilgi duyanlar için okunup anlaşılabilir açıklık ve akıcılıkta kaleme alınmıştır. Bir din kitabı olan DKPAM, Eski Uygur Türklerinin Budizm inancını, dolayısıyla kültür, yaşayış ve dünya görüşlerini anlamamıza yardımcı olmak üzere de önemli bir kaynak olarak literatürdeki yerini almıştır. Eski Türkçe sahasına çok değerli bir kaynak daha eklediği için Murat Elmalı'ya teşekkür ediyor, gelecekte daha nice kıymetli eserlerini okuyacağımız günleri dört gözle bekliyoruz.

Kaynaklar

- EHLERS, G. (1987). *Alttürkische Handschriften. Teil 2: Das Goldglanzsūtra und der Buddhistische Legendenzyklus Daşakarmapathāvadānamālā*. Stuttgart.
- ELMALI, M. (2016). *Daşakarmapathāvadānamālā Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tipkibaskı*. Ankara.
- SHOGAITO, M., TUGUSHEVA, L. ve FUJISHIRO, S. (1998). *The Daşakarmapathāvadānamālā in Uighur from the collection of the St. Petersburg Branch of the Institute of Oriental Studies Russian Academy of Sciences*. Kyoto.

WILKENS, J. (2016). *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā 1-3 (Berliner Turfantexte XXXVII)*. Turnhout, Belgium.

<http://www.bbaw.de/bbaw/Forschung/Forschungsprojekte/turfanforschung/de/DigitalesTurfanArchiv>.